

אושרה נמימי הלוי – פגוגיה של זהויות – הכלה למעשה

– תוכנית מישרים

פתיח:

מה זה הפדגוגיה של זהויות? ואיך היא משנה את הדרך שבה אנחנו מלמדים ולומדים? מה זה אייג'נסי? ואיך תלמיד יכול גם לבחור, לפעול ולהשפיע? מה זה טעון תרבותי? ואיך הוא משפיע על קידום הוגנות בחינוך? איך שומעים את הקול הפנימי של התלמיד ונותנים לו מקום? מה זה אומר לפעול מתוך הוגנות כמנהלת? כמורה? כאדם?

מוריה:

שלום, ברוכות וברוכים הבאים ל"הכלה למעשה". שמי מוריה טלמור ואני מנהלת את היחידה לטיפול בפרט באגף חינוך יסודי במשרד החינוך ומובילה גם את תחום ההוגנות בחינוך בעולם משתנה. לאחר 30 פרקים שהתמקדו בהכלה ובמתן מענה לפרט בכיתה ההטרורגנית, אנחנו במהדורה מיוחדת המוקדשת להיבטים של הוגנות בחינוך בעולם משתנה. אני מזמינה אתכם בכל פרק לצלול ביחד איתי ועם מומחים ומומחיות מהתחום לעולם מרתק שהוא הבסיס לכל העשייה שלנו. כל הפרקים במהדורה הזו עוסקים בפדגוגיה מבוססת זהות – פדגוגיה שמדגישה את חשיבות הזהות האישית, המשפחתית, החברתית והתרבותית בחוויית הלמידה. הפרק הזה מתמקד ביישום פדגוגיה של זהויות הלכה למעשה בבתי הספר, תוך הצגת כלים ופרקטיקות ממיזם "מיישרים" ודיון בחשיבות שילוב הזהות האישית, המשפחתית, החברתית והתרבותית של התלמידים בתהליכי ההוראה והלמידה. מתחילים

קול מן השטח :

היום, במפגש ראשון עם המורות, ביקשתי מהן שיתארו את הכיתה שלהן, כדי שאוכל לחשוב איתן על פעילות לכיתה, וככל שנפגשתי עם יותר מורות, הבנתי שאני נתקלת במה שקראתי לו בזמנו נקודת עיוורון תרבותית.

מוריה: זאת דורית, מדריכה חדשה בבית הספר.

המשך קול מהשטח:

ביקשתי מהן שיספרו לי על הכיתה שלהן: כמה תלמידים יש, כמה בנים, כמה בנות, מה הרקע המשפחתי, ההורים גרושים, הם חד-הוריים, מה המוצא של התלמידים, יוצאי קהילת אתיופיה, ברית המועצות – הן הסתכלו עליו בתמיהה: "מה זה קשור? באת להדרכה פדגוגית, למה את שואלת על זהויות?"

מוריה טלמור: אושרה, מה את חושבת על השאלה של דורית?

אושרה נמימי הלוי: אני חושבת שזו שאלה מצוינת. שאלה מצוינת, כי אני חושבת שהרבה פעמים הורות מנתקות בין תהליכי הוראה ולמידה לבין הזהויות של התלמידים שיושבים בתוך הכיתה. יש איזשהו רצון להעביר חומרי הוראה ולמידה, אבל בעצם לא תמיד זה קשור או משויך לתלמידים שיושבים מולי. מי הם? מאיזה בתים הם מגיעים? מאיזה מעמד כלכלי? מאיזה מוצא אתני? מאיזה חוויות? עם איזה עולם ערכים? עם איזה חלומות למעשה הם מגיעים לתוך הכיתה? וכל הדבר הזה למעשה כדי שחוויות הלמידה תהיה משמעותית, וגם כדי שהתלמיד ירגיש תחושה של שייכות – הדבר הזה שאנחנו מדברים עליו בפדגוגיה מבוססת זהות חייב להיכנס לתוך תהליך הוראה ולמידה. זו למעשה המהות של פדגוגיה מבוססת זהות.

מוריה טלמור: אז זה הזמן להציג את אושרה נמימי הלוי, מובילת תחום פדגוגיה מבוססת זהות ב"אליאנס – כל ישראל חברים", שהוא אחד מהארגונים הפועלים במיזם "מיישרים". אושרה היא יועצת פדגוגית במיזם "לראות את הקולות", גם הוא מיזם משותף ששותפים לו משרד החינוך, קרן פוזן ואליאנס. שלום אושרה.

אושרה נמימי הלוי: שלום.

מוריה טלמור: אני רוצה להתחיל בכך שאני משתפת אותך במה שלמדתי במהלך העבודה על המהדורה הזאת, וגם במהלך התהליך שאני עוברת עם עצמי בשנה האחרונה סביב הסיפור הזה של פדגוגיה של זהות. אני אגיד לך ששוקבים אחרי הסדרה ברצף, שאני מדברת פה על סיכום ביניים. כל מי שיצטרף רק עכשיו – אז הנה טעימה ממה שעשינו עד היום. ואני עדיין כמובן ממליצה בחום להאזין גם לפרקים הקודמים. אז מה למדתי? למדתי הרבה. למדתי מה המשמעות של המושג פדגוגיה של זהויות. למדתי שהמושג הון סימבולי הוא הרבה יותר עמוק ממה שחשבתי.

למדתי שהזהות של התלמיד והמורים חייבת להיות נוכחת בכל ההווה הבית-ספרית, לא רק בתוך השיעור. למדתי שהזהות האישית, המשפחתית והתרבותית של התלמידים זה לא רק חלק מההווה שלהם, אלא זה גם מפתח חיוני קריטי להצלחה הלימודית והחברתית שלהם בהווה ובעתיד.

הבנתי שהאתגר הוא לא רק בהתייחסות לצרכים הלימודיים או הרגשיים, אלא בהכרה העמוקה בהון התרבותי הייחודי שכל תלמיד מביא מהבית.

הבנתי יותר לעומק כמה חשוב שמורים ותלמידים כאחד ירגישו שהסיפור האישי שלהם משתלב בסיפור הרחב יותר של בית הספר והחברה הישראלית.

למדתי שהאופן שבו מתעצבת הזהות משפיע על תחושת השייכות, ותחושת השייכות משפיעה על תחושת המסוגלות.

קיבלתי הדגמה נוספת לעובדה ששפה משנה מציאות וכמה חשוב לעבור מהמילה "תקוע" למילה "נטוע". העמקתי את ההבנה שלי שחיזוק הזהות דורש שילוב של טקסטים מותאמי תרבות, שחשוב להכיר את סיפורי הקהילות השונות ובעיקר הכרה בערך העצום שיש למנהגים ולמסורות שעוברות מדור לדור.

אני מקווה שאת עוד נושמת כי הבנתי עוד דברים. למדתי שאמון המורה ביכולתו של התלמיד להצליח קשור באופן הדוק לתפיסת המורה את הזהות התרבותית של התלמיד.

תמיד ידעתי שקיימות נקודות עיוורון, אבל גיליתי את הרחוב של הנקודות האלה ואולי אפילו את ההיקף שלהן בהתייחסות לתרבות שונה – לא רק בהתייחסות לתרבות שונה, אלא גם בהשפעה שלה על גובה הציפיות של המורה מהתלמיד ואולי גם התלמיד מעצמו, גם אם זה בצורה לא מודעת.

אפרופו נקודות עיוורון, הבנתי עד כמה חשוב לפרק את החסמים הבלתי מודעים האלה ולראות בכל התלמידים שווים. הכרתי מושג חדש שלא הכרתי קודם, וזה ענווה תרבותית. המושג הזה חידד אצלי את ההבנה שאנחנו לא מומחים לתרבויות שונות, אלא אנחנו שותפים בתהליך של למידה מתמיד.

תהליך שדורש מאיתנו כל הזמן ביקורת עצמית, פתיחות, נכונות לטעות העמקתי את ההבנה שרק מתוך הבנה ופתיחות אפשר לבנות קשרים עמוקים, גם עם התלמידים וגם עם המשפחות. כל הידע הזה שתיארתי עכשיו, שהצטבר אצלי לאורך המסע הזה שאני עוברת כאן בהסכת, הוביל אצלי לתובנה עמוקה שחינוך לא מתחיל ונגמר בכיתה, אלא בהיכרות ובהכרה אמיתית של הילד, של המשפחה שלו, של התרבות שממנה הוא הגיע. ורק מתוך הכרה כזאת אפשר לבנות למידה שהיא באמת עמוקה, באמת משמעותית ובעיקר מחוברת. עצרתי לנשום, זה הזמן לדייק אותי.

אושרה נמימי הלוי:

אז קודם כל, אני חושבת שכל מי שדיבר לפני עשה עבודה מאוד מאוד טובה עם התובנות הללו שלך. ואני רוצה להגיד שהדרך שבה אנחנו במיזם "מיישרים" פיתחנו את הנושא של פדגוגיה מבוססת זהות – אולי רגע להגיד משהו על המסגור של האופן שבו כל התהליך הזה נבנה, כי אני חושבת שהוא גם

מאוד משליך על התובנות שיצאת איתן מתוך כל ההסכמים שהקלטת עד היום. וזה בעצם לומר שבהתחלה, כשנכנסנו לבתי הספר, היה לנו מאוד מאוד חשוב שהמורות יעברו תהליך בירור זהותי – אישי ומשפחתי. אנחנו עד היום מאמינות בנושא הזה. אני חושבת שזה תחום חשוב, ומורה שבעצם עוברת תהליך בירור זהות, קודם כל של הנכסים המשפחתיים והתרבותיים שלה, היא תדע והיא תעשה את זה הרבה יותר טוב עם התלמידים שלה. כי זה חלק מהמודלינג, וזה גם חלק מהעובדה שגם היא משתנה – היא בעצם מבינה דברים על עצמה, אבל גם משנה את אופן ההוראה שלה בכיתה. אבל לאט לאט הבנו שאנחנו עובדים בשני ערוצים מקבילים: בפדגוגיה ובזהות בנפרד. ועם הזמן הבנו שהדבר הזה חייב להיות משולב יחד. זאת אומרת, בסופו של דבר, גם ההיבטים הזהותיים וגם הפדגוגיים צריכים להיכנס ביחד לתוך הכיתה. אין פה תהליכים נפרדים. ומה שאנחנו עושים בשנה וחצי האחרונות בתוך המיזם הוא לחבר את הפדגוגיה לזהות. אנחנו מבינים שכל התהליך שהמורה עוברת עם עצמה, יש לו גם היבטים פדגוגיים והיבטים הוראתיים, שאנחנו גם פיתחנו כלים – שנדבר עליהם בהמשך – איך תוכל להשתמש בהם כדי לממש את זה.

מוריה טלמור: אני אשמח שתתני דוגמה על המפגש הזה שיצרתם בין הזהות לבין הפדגוגיה.

אושרה נמימי הלוי: אז דוגמה אחת שאנחנו גם נדבר עליה בהמשך היא מכוון ליחידת הוראה מבוססת זהות. לקחנו מחוון של משרד החינוך, לא שינינו בו דבר שמתייחס לנושא, ללב המפגש או למטרות, ולתוכן הטמענו היבטים זהותיים. זאת אומרת שאנחנו לא שינינו שום דבר במחוון הזה, אלא פשוט הפנינו את המבט של המורות והמורים: אילו היבטים זהותיים צריכים להיות בפתיח? איך אני בוחרת את נושא השיעור? איך הוא מתכתב עם הזהויות של התלמידים שיושבים אצלי בכיתה? כשאתם כותבת מטרות אורייניות, איך במטרות האורייניות יש גם מטרות זהותיות? זאת אומרת, אילו תפיסות, אילו עמדות ואילו ערכים אני רוצה שהתלמידים יפגשו וינכחו במהלך השיעורים הללו.

מוריה טלמור: כלומר, אתם מרחיבים את נקודת המבט של המורה בתוך התהליך – להסתכל על עוד זוויות התבוננות בתוך מה שהיא כבר הכירה וידעה, ואומרים: בואי תתבונני על עוד דברים, תקחי עוד היבטים בחשבון כשאת מתכננת את השיעור שלך.

אושרה נמימי הלוי: חד-משמעית. ואני חושבת שהרחבת נקודת המבט הזו – אנחנו כבר רואות שיש לזה הרבה מאוד הוכחות בשטח, כמה זה משנה גם את תפיסת המורה, את תהליכי ההוראה וגם את הכיתה שלה עצמה. אבל היא גם שמה לב למשהו מאוד מאוד משמעותי, כי פדגוגיה מבוססת זהות זה לא רק תיאוריה. זו תפיסה שבעצם אומרת: אנחנו רוצים שהתלמידים ירגישו שייכים – שייכים לחומר שהם לומדים, שייכים לכיתה שהם לומדים בה, שייכים לטקסטים ולדמויות שהם לומדים אותן.

וכשהמורה מלמדת באופן כזה, שהוא לא רק ללמד חומר לימודי אלא גם להתייחס ולהנכיח באופן חיובי את הזהות של התלמידים, קורה עוד משהו נורא מעניין: התלמידים הרבה יותר מעורבים, הם פעילים, הם שואלים שאלות, הם מתייחסים אחד לדברים של השני. וזה אחד מההישגים הכי גדולים בעיניי של אזרחות פעילה – היכולת שלנו כחברה, בסופו של דבר, ליצור מפגש בין תפיסות ועמדות, גם אם אנחנו לא תמיד מסכימים.

מוריה טלמור: דיברת על כך שזה לא רק תיאוריה, ואני מניחה שאתם מלווים את התהליך הזה באיזשהו תהליך של חקר, של התבוננות. אני מניחה... מה למדתם מהעולם סביב התהליך הזה? אילו ממצאים יש לכם גם מהארץ, ממחקרים? מה אומרת הספרות המקצועית בנושא הזה לא רק בישראל?

אושרה נמימי הלוי: הספרות המקצועית בעולם היא נורא מעניינת, כי יש מחקרים שמראים את הקשר בין עבודה זהותית-אתנית לבין נושא של הישגים ותחושת שייכות. אבל אני חושבת שמה ששונה במה שאנחנו עושים כרגע במיזם הוא שהחיבור כאן הוא לא קורס שסטודנטים או תלמידים עוברים בנוגע לתרבות שלהם, אלא זה ממש מוטמע בתוך תחומי הדעת, בתוך השיעורים שתלמידים לומדים. הכוונה שלי היא שזה לא "Nice to have". זה לא עובר בשיעור חינוך, או בטיול שנתי, או באירוע שיא כזה או אחר, אלא זה חלק מעמוד שדרה בית-ספרי שצוות בית הספר ומנהלת בית הספר עוברים בתוך תהליך, וכל ההוויה הבית-ספרית משתנה סביב התפיסה הזו. זאת אומרת, משהו אחר קורה בתוך הכיתות, במה שאני רואה בקירות, באיך שנראים ימי ההורים כשאני מזמינה אותם, באיך אני מתבוננת בכלל על העבודה עם ההורים ועל השותפות איתם.

מוריה טלמור: אם אני מבינה ממה שאת אומרת, משמעות הדבר היא שיש שונות בדרך שבה המורה צריכה ללמד, אולי לא מכיתה לכיתה בתוך בית הספר, אבל בוודאי מבית ספר לבית ספר, כי יש כאן משמעות להרכב הלומדים בכיתה. יש הבדל אם הכיתה מורכבת מילדים עולים ממקום מסוים, או ילדים שהם דור שני למשפחות עולות ממקום אחר, אני צודקת?

אושרה נמימי הלוי: חד-משמעית. אני חושבת שתלמיד צריך למצוא את עצמו בתוך החומר הנלמד; הוא צריך למצוא את הבית שלו ולראות את הקשר בין הבית לבית הספר. ולכן גם אם אני לומד היסטוריה, תנ"ך, שפה או מקצוע אחר ביסודי – הבית צריך להיות נוכח. ולכן לא יכול להיות שתוכנית הלימודים תיראה באופן זהה במקום כמו עיר במרכז או בפריפריה. זאת אומרת, השאלה אילו דמויות אני מנכיחה ואילו סיפורים אני מביאה לתוך הפריים של הכיתה משתנה מאוד, לא רק לפי המקום הגיאוגרפי אלא גם לפי הזהויות שיושבות אצלי בכיתה. ואני אתן לך דוגמה קטנה: יש לנו בית ספר שאנחנו עובדים בו במרכז הארץ, שלמעלה מ-80 אחוזים בו הם יוצאי ברית המועצות לשעבר – עולים

ותיקים ועולים ממש חדשים שעלו בעקבות המלחמה האחרונה באוקראינה . וזיהינו שברגע שהתלמידים פוגשים את השפה הרוסית, אפילו ברמה של מילה, שפה וציור – משהו הופך אותם להרבה יותר שותפים בכיתה. הם פתאום יותר משתתפים ויותר פעילים. כשהמורות נכונות לתרגם את המילים לרוסית כשהם לא מבינים, משהו אחר קורה להם בתוך התהליך של החוויה והלמידה.

מוריה טלמור: והמורים והתלמידים מבינים מה הגורם לשינוי? או שהכל נעשה באיזושהי רמה של תת-מודע? כלומר, הילד יודע להגיד "אני מרגיש יותר שייך כי יש תמונה או כיתוב בשפה שלי"?

אושרה נמימי הלוי: התהליך הזה הוא בבנייה, וזו נקודה נורא משמעותית. עם המורות אנחנו עוברים תהליך מאוד מאוד עמוק שבעצם עוזר להן לראות את התפיסות שלהן. קודם כל לברר את הזהות שלהן מהבית ולראות את הנכסים שלהן מהבית, אבל גם לפעמים להתעמת עם התפיסות שלהן. זאת אומרת, יש מצבים – אולי אני אתן כדוגמה קטנה – שיחה שהייתה בחדר מורים בין מורה שאמרה למורה אחרת סביב הנושא של נובי גוד: "את התרבות של ההורים שלי מחקו כשהם עלו לארץ. אני לא רוצה לעשות את אותו דבר לתלמידים שלי. אני רוצה שהתלמידים שלי יפגשו את הנובי גוד כי זה חג שלהם. אני אלמד גם על חנוכה, אבל אני אלמד גם על הנובי גוד". ואני חושבת שחלק מהשיח הזה שקורה קודם כל בתוך חדר המורים ובתוך מפגשי המליאה, ואחרי זה יורד לתוך הכיתות, הופך את המורות ליותר מודעות. בהדרגה, אני חושבת שגם התלמידים כמובן צריכים – ככל שנעמיק את התהליך – לדעת לשייך את זה, שזה נכס שלהם. זה תלוי מאוד בגיל. כשהם קטנים מאוד, זה עדיין לא רלוונטי, אבל ככל שהם גדלים זה כבר משהו שהם יודעים יותר לדבר אותו ולהיות מודעים לו.

מוריה טלמור: אני מקשיבה לך ואני חושבת על כל מה שראיינתי מ"כל ישראל חברים" – כולם הגיעו קודם כל מסיפור אישי. זה גם אצלך?

אושרה נמימי הלוי: כן, מלא מעט סיפורים אישיים. אבל אולי אם אני צריכה לנעוץ את הסיפור האישי שלי בתוך מערכת החינוך, זה מה שפייר בורדייה, הסוציולוג הצרפתי, קרא לו "חוסר המשכיות תרבותית". כשקראתי אותו פשוט הרגשתי שהגעתי הביתה. ולמה בעצם? כי הלכתי לבית הספר בקריית גת – גם ביסודי, גם בחטיבה וגם בתיכון – ולא היה שום קשר בין הבית לבית הספר. אני זוכרת שאחת המורות שלי לתנ"ך, שהייתה מורה מופלאה לתנ"ך, קראה לאלוהים "הסופר המקראי". וזה פער כל כך גדול.

מוריה טלמור: ואת באת מבית מסורתי.

אושרה נמימי הלוי: בוודאי. אני באה מבית מסורתי שמאוד מאמינים בו באלוהים, אי אפשר לערער על הקיום שלו. וכשהיא קוראת לו "הסופר המקראי", זה בעצם מערער את כל התפיסה שלי לגבי מה זו אמונה ולגבי הביטוי הזה. וכשאומרים למישהו שיש לו בתוך התיק ספר תנ"ך והוא לא רוצה להוריד אותו לרצפה או להשאיר אותו לידו על הכיסא – משהו מתנגש בתוכנו. כמובן שכתלמידים אנחנו לא יודעים לשייך את זה. אבל כשבורדייה דיבר על חוסר המשכיות תרבותית ואמר שהרבה פעמים תלמידים ממעמד בינוני-נמוך צריכים לתווך בין שתי מערכות ערכים – בבית ובבית הספר – הוא בעצם אמר שזו אחת הסיבות לכך שיש פערים. למה? כי בעצם מרבית המשאבים של התלמידים האלה הולכים לזה שהתלמיד צריך לתווך בין שתי שפות. אתה הולך הביתה, יש שפה ויש ערכים; אתה הולך לבית הספר, יש ערכים ותרבות אחרת, והם לא מדברים אחד עם השני.

מוריה טלמור: זה מזכיר לי את הסיפור שסיפרת לי על שיעור באזרחות.

אושרה נמימי הלוי: כן, זה סיפור נורא מעניין שצפיתי בו כחלק מלימודי ההוראה שלי. ואני אגיד את זה אולי כפריימינג לכל השיח הזה – אני אומרת את הדברים ללא שום ביקורת על אף מורה. כולנו מורים עם תחושת שליחות וכוונות אמיתיות לעשות חינוך טוב ומשמעותי, ולא תמיד יש לנו מודעות לנקודות העיוורון הללו. מה שקרה הוא שהמורה שאל במסגרת לימודים על הפרדת רשויות: "איך מגיעים לנו מים לברז?" ואחת התלמידות הצביעה ואמרה: "אלוהים הוריד גשם". המורה פסל לה את התשובה. ואני שישבתי מהצד מיד ידעתי לתרגם: התלמידה הזאת באה מבית מסורתי; היא אומרת את זה כי היא מבינה מערכת ערכים אחרת. יש אלוהים, יש גשם, ואחרי זה יש עוד תהליך ארוך – אבל זה היה תהליך שהיא ראתה בתמונה רחבה יותר, היא הסתכלה על זה בזום-אאוט. אבל מה שקרה עם התלמידה הזאת אחרי זה הוא הדבר המעניין: היא לא הפסיקה להפריע עד סוף השיעור, ובסוף המורה הוציא אותה. ושוב, בלי להאשים לא אותו ולא אותה, אבל מה שקורה הרבה פעמים לתלמידים שסובלים מהיעדר הכרה או מהכרה שגויה – כלומר שמכחישים או לא נותנים הנכחה חיובית לזהות שלהם בבית הספר – זה שהם במין "Acting out" או פסיביות. הם יכולים לברוח לאחד מהמקומות האלה: או שאני מפריעה ומפוצצת את השיעור, או שאני פשוט פסיבית ולא לוקחת חלק, מעבירה את הזמן שלי בבית הספר כי זה פשוט לא נוגע בי. זו דוגמה מצוינת לאיך סקרנות – אני קוראת לזה "רגל בדלת". למה רגל בדלת? כי למורה הייתה יכולת להגיד: "וואו, תקשיבי, התשובה שלך נורא מעניינת. למה אמרת אותה? מאיפה זה בא? איך חשבת עליה?" כל השיח היה נשמע אחרת לחלוטין, גם לתלמידה עצמה וגם לתלמידים האחרים בכיתה. פתאום זה משנה את כל נקודת המבט של מי שיושב בתוך הכיתה הזאת. שימעון אזולאי אמר פעם – היה לי ראיון איתו באחד הפרקים – שאיתו כשאתה שומע תשובה של ילד, גם כשזה לא קשור לזהות אלא אפילו בחשבון, והילד נותן תשובה אחרת ממה

שציפית – תתייחס אל התשובה שלו בחמלה. זאת אומרת, תנסה להבין מה המקור ומה העמדה, ולא רק להגיד אם התשובה נכונה או לא נכונה. וזה על אחת כמה וכמה כשזה יושב על המקום הזהותי.

מוריה טלמור: מה שמעניין אותי בתוך מה שאת מספרת זה לא רק מה שקורה לילד כרגע – שהפריע ויצא מהכיתה ולא הרגיש מחובר. מה קורה למוביליות החברתית שלהם בעקבות אירועים שכאלה?

אושרה נמימי הלוי: אני חושבת שאנחנו מבינים היום באופן מאוד מאוד ברור שתחושה של שייכות משפיעה על תחושה של מסוגלות, ותחושת מסוגלות בוודאי משפיעה על נושא של הישגים. והישגים הם כמובן חלק מנושא של מוביליות כלכלית וחברתית. אז הנושא של פדגוגיה מבוססת זהות הוא לא רק תפיסה שאומרת: "בואו ננכיח את המסורות והבית רק כדי לתת לזה ביטוי". אנחנו רוצים לגרום לתלמידים להרגיש שייכים, כי השייכות כאן היא נקודת מפתח למוביליות. אחד הדברים שלמדתי אתמול בכנס "מיישרים" והפתיע אותי הוא נתון של חוקר שאמר שתלמידים שלומדים עם תלמידים עולים בכיתה – היכולת שלהם לעשות תהליכי מוביליות היא גבוהה יותר. זה היה נתון מפתיע כי על פניו הרבה פעמים מדברים על פדגוגיה הומוגנית, אבל דווקא החשיפה להטרוגניות ולקבוצות שונות תרבותית – וזה מחקר בישראל – גורמת למוביליות חברתית גבוהה יותר. ויש לזה ערך גם בשאלה הרחבה יותר: איזו חברה אנחנו רוצים בישראל? אם אנחנו רוצים חברה שבה תלמידים באים לבית הספר, לומדים חומר וחוזרים הביתה בלי שהם פגשו את עצמם, את הטקסטים שלהם או את כתפי הענקים שעליהם ההורים שלהם יושבים – אנחנו מפספסים. אנחנו רוצים משהו רחב יותר שיחבר בינינו, שהם ירגישו בבית בכל מובן שהוא, גם בבית שלהם וגם בבית הספר.

מוריה טלמור: איך הופכים את זה לפרקטיקות? דיברת על התכנון של השיעור והזכרת גם שיש כלים שפיתחתם.

אושרה נמימי הלוי: פיתחנו את הפדגוגיה מבוססת הזהות בצעדים איטיים אך עמוקים. ברגע שהבנו שאנחנו לא מסתפקים רק בעבודה זהותית אלא מחברים אותה להיבטים פדגוגיים, פיתחנו מספר כלים שעוזרים למורים להפנות באופן אקטיבי את המבט שלהם לתלמידים בכיתה.

מוריה טלמור: כשאת אומרת "אנחנו", תזכירי בקצרה מהי תוכנית "מיישרים" בכלל.

אושרה נמימי הלוי: מיזם "מיישרים" הוא שיתוף פעולה של משרד החינוך וקרן יד הנדיב. הוא נכנס לבתי ספר יסודיים בפריפריה הכלכלית והגיאוגרפית של ישראל, ובתהליכי עומק של חמש שנים מוביל

אותם מבתי ספר תת-משיגים לבתי ספר שמאמינים ביכולות התלמידים ומגיעים להישגים גבוהים יותר. את התהליך מלווה מערך הערכה ובקרה אינטנסיבי, ו"כל ישראל חברים" הוא אחד הארגונים המלווים בתוך המיזם.

מוריה טלמור: מיזם שפועל בתוך האגף לחינוך יסודי ואני מכירה ומעריכה מאוד.

אושרה נמימי הלוי: אז כשאני אומרת "אנחנו", אני מתכוונת לצוות כי"ח מיישרים, וכמובן שאנחנו מקבלים הדהוד ודיוק מטעם המיזם כולו. הבנו במרוצת הזמן שתפיסה לבד אינה מספקת. נניח שמורה מבינה שהיא צריכה להנכיח באופן חיובי את זהויות התלמידים – איך עושים את זה? אחד הכלים הראשונים שפיתחנו היה המפה הכיתתית, שמבקשת מהמורה להפנות את המבט באופן אקטיבי לזהויות התלמידים: מאיזו ארצות מוצא הם מגיעים? מה הזהות הדתית-אמונית שלהם? חילונים, מסורתיים, דתיים? מה מידת השייכות שלהם לכיתה? מה המצב הכלכלי והמשפחתי? המיוחד במפה הזו הוא שהיא מבקשת להסתכל על הנכס. כשאנחנו מגיעים לבית ספר, קל להישאב למה ש"אין" – לראות מצב משפחתי כמורכב או מאתגר. אנחנו רוצים להסתכל על זה במשקפיים של הון, להסתכל על המפה הכיתתית באופן אחר. בתקופה האחרונה אנחנו משדרגות את הכלי הזה ומחברות את המפה גם להיבטים אורייניים. ככה שמורה, לפני שהיא מתכננת את השיעור ומחליטה מה ללמד ואיך, קודם כל מפנה את המבט שלה ואומרת: "בואו נסתכל מי הכיתה שלי בהיבטים האורייניים ובהיבטים הזהותיים שלה".

מוריה טלמור: אני אגיד לך ממה אני חוששת כשאני שומעת את הסיפור של המפה – מאותן נקודות עיוורון ועמדות חברתיות. כשהמורה רואה ילד שעונה על פרופיל מסוים והיא יודעת עליו הכל – מה המצב הסוציו-אקונומי שלו ואפילו המצב האורייני – היא עלולה, בצורה לא מודעת וסטיגמטית, לייצר עליו סיפור שהוא לא בהכרח נכון או שלם. כשהכשרתי מאבחנות דיסקטיות, לימדתי אותן לקבל פרטים אישיים כחלק מהשיח. ואחת התלמידות המבוגרות שלי, שהיו לה תשעה ילדים, שאלה אותי: "למה זה חשוב לכם?". כשאמרתי לה שחשוב לדעת, היא ענתה לי: "כשמישהי אחרת קוראת את הדוח הזה ורואה תשעה ילדים, היא אוטומטית תגיד שלאמא הזאת אין זמן לעזור לילד שלה". אז אספתי מידע חשוב, אבל אולי יצרתי סיפור בעייתי.

אושרה נמימי הלוי: אני ממש שמחה שאת מעלה את הנקודה הזו. עברתי דרך ארוכה עם המפה הזו בדיוק סביב הנקודות הללו. המורה ממפה את הכיתה באופן אינטואיטיבי בכל מקרה – כל מורה שנכנסת לכיתה עושה את זה לעצמה בראש, אבל היא לא תמיד נותנת לזה שם או מדברת על התפיסות שעולות בה. כשאנחנו עושים את המפה הזאת רשמית, אנחנו רוצים להסתכל על זה

במשקפיים של נכס ולא של מוחלשות. כל המסגור משתנה. הסיפור הוא המסגור של הנתונים. וחשוב לומר שזה לא תהליך נפרד; המורות עוברות תהליך בתוך המליאה בבתי הספר, עם מנחה פדגוגית שמביאה את תפיסת הפדגוגיה מבוססת הזהות. ואז כשאולי עלולות עמדות מסוימות של מורות כלפי הזהויות בכיתה, יש לנו אפשרות לעבד את זה ולדבר על זה.

מוריה טלמור: ממה שאת אומרת אני מבינה שהיתרון כאן הוא לא רק במידע שאנחנו צוברים, אלא בעובדה שזה כלי שמזמן שיח שאולי היה נשאר מתחת לשטיח.

אושרה נמימי הלוי: חד-משמעית. וברגע שמורה מתחילה להסתכל על הכיתה שלה במשקפיים של נכס, הרבה יותר קל לגשת לכלי השני שלנו: המכוון ליחידת הוראה מבוססת זהות. שם אנחנו עוזרות למורות להסתכל על יחידות הוראה קיימות – ויש הרבה מצוינות באתר משרד החינוך – ולבחון אותן בעיניים זהותיות: "עכשיו כשאני יודעת מי התלמידים שלי, איך אני הופכת את הלמידה לרלוונטית עבורם?" איזו דמות אני אביא לכיתה? איזה ספר אבחר? ב"מיישרים" אנחנו עובדים הרבה עם ספריית פיג'מה על היבטים אורייניים – אז אילו שאלות זהותיות-תרבותיות אני אשאל על הטקסט כדי לעזור לתלמידים להביא את הבית שלהם? אולי אני אשלח את התלמיד לשאול את ההורים שלו על מנהג מסוים מהארץ שממנה הם עלו? ככה הלמידה מחוברת לזה שכל כיתה נראית אחרת, כי לא דומה דלת אחת לאחרת. שיקול הדעת שהמורה מפעילה בבחירת החומרים והדמויות הוא נקודת המפתח, וזה נעשה לצד משחוק ולמידה דיפרנציאלית.

מוריה טלמור: אני מקשיבה לך ומחייכת, כי אנחנו בנינו ביחידה לטיפול בפרט מבנה ליחידת לימוד שנקרא "שיעור UDL" – עיצוב אוניברסלי ללמידה. עברנו את אותו תהליך: לוקחים את השיעור הבסיסי, ואחרי שהמורה מתכננת אותו, אנחנו אומרים לה: "עכשיו תסתכלי שוב. תחשבי על תלמידים שיש להם קשיים בשפה, או בקצב העיבוד, או שזקוקים ליותר המחשבות". ואז שאלנו אותן: "מה גרם לילד ללמוד יותר?". עכשיו אני מבינה שאני צריכה להוסיף עוד שאלות לטייטה שלי – לא רק מה הוא למד על החומר, אלא מה הוא למד על עצמו. אז דיברנו על שני כלים: המיפוי והמכוון. יש עוד?

אושרה נמימי הלוי: יש עוד שני כלים שאנחנו משכללים בימים אלו. אחד הוא כלי להתבוננות ומשוב בתכנון שיעור, שמאפשר למורה לראות אילו היבטים אורייניים וזהותיים כדאי לה להפעיל כבר בשלב התכנון. הוא משמש גם ככלי למשוב למנהלת שנכנסת לתצפית: על אילו היבטים אנחנו רוצים שהיא תסתכל? שילבנו היבטים זהותיים כי ברגע שזה הופך לעמוד שדרה של בית הספר, כל התפיסה משתנה. כלי נוסף הוא הכלי של שיחות אישיות. המפה נותנת נתונים מסוימים, חלקם סטטיים וחלקם דינמיים כמו מידת השייכות, אבל אנחנו רוצות לעודד מורות לנהל שיחות היכרות שמתמשכות לאורך

כל השנה. שיחות שעוזרות להכיר את הנכסים בבית, את המנהגים, את תחומי העניין והחלומות. באחד מבתי הספר אפילו מורה למתמטיקה בנתה שיעור אחרת בהתאם לתחומי העניין שגילתה, וזה גרם לתלמידים להרגיש שייכים יותר לסיפור הזה של חשבון. אני מציירת תמונה אולי אידיאלית; יש עוד דרך לעבור וזה לא קורה בבת אחת כי זה פוגש אנשים בתוך עצמם.

מוריה טלמור: לאורך השנים למדתם שהניתוק הזה בין העיסוק בזהות לבין ההוראה בכיתה הוא לא נכון. אילו עוד תובנות למדתם מהתהליך?

אושרה נמימי הלוי: התובנה המרכזית היא שיש המון נכסים בפריפריה שצריך לפעמים רק לנקות מהם קצת אבק כדי שהצוות יכיר ביכולות שלו ויראה את התלמידים באור אחר. יש המון נכונות ואהבה בצוותים, ועיקר העבודה היא בדיוק של התהליכים בתוך הכיתה.

מוריה טלמור: אני חושבת שעיקר העבודה הוא ביצירת המודעות. אלה פעולות קטנות שהן צעד גדול עבור התלמיד. אני זוכרת מורה שראתה את ההתרגשות מהתמונות והמילים ברוסית ואמרה: "אם הייתי יודעת שזה גורם כל כך הרבה אושר, הייתי עושה את זה מזמן".

אושרה נמימי הלוי: המון יושב על התפיסות של המורות ועל האופן שבו הן רואות את ההורים – כנכס או כנטל? אנחנו רוצות לבנות שותפות שבה ההורים מביאים את הנכסים שלהם לתוך כותלי בית הספר ונוכחים שם באופן חיובי. בכנס "מיישרים" אתמול הרבה מורות ומנהלות דיברו על כך שהתפיסות הללו יכולות לקדם או להיות חסם. זה תהליך עומק, לא קוסמטי.

מוריה טלמור: אני חוזרת שוב למנהלת המדהימה שהייתה לי כשהייתי מורה בדרום תל אביב. היא אמרה שאם רוצים להכיר את התלמידים, צריך להכיר את הקהילה. בית הספר והקהילה התערבבו יחד, ועד שלא הרגשנו חלק מהקהילה – לא הבנו מספיק את ההקשר. אני רוצה להגיד לך תודה, ואשמח למשפט סיכום – מה שקראתי לו "טיפת זהב" שאיתה היית רוצה שהמאזינים יצאו.

אושרה נמימי הלוי: הייתי רוצה להדגיש את הפדגוגיה מבוססת הזהות ככלי מרפא לחברה הישראלית. היא עוזרת לתלמידים מגיל צעיר לפגוש ערכים מגוונים. חכם משה כהן מאיראן דיבר על הארץ שלנו כעל ארץ שבה לכל עדה מנהגים שונים. הוא דימה את זה לאגרטל פרחים ושאל: "האם אנחנו רוצים אגרטל חד-גוני, או אגרטל צבעוני שמפיק ריח נעים יותר בזכות הצבעוניות הזו?" אחדות מתרחשת כשאנשים מרגישים בבית, כשהם לא מאוימים ויכולים להביא את הזהות שלהם כנכס. המפגש בבית הספר הוא מפגש עם הרבה ייחודים, והיכולת של המורה לראות בכל תלמיד פרח שמביא איתו היסטוריה של אלפי שנים היא קריטית לחברה הישראלית כולה.

מוריה טלמור: אני אצטט קולגה שלי, מרים, שמדברת תמיד על "המאחד והמייחד", וזה ממש תואם למה שאמרת. תודה רבה אושרה.

ולפני שנסיים, חשוב להזכיר שהוגנות והכלה מתקיימות קודם כל בתוך הכיתה. המשאב הכי יקר במערכת הוא המורים והמורות. תודה לחנה ללוש, מנהלת האגף לחינוך יסודי, על ראיית ההוגנות כערך מרכזי, ותודה לכל צוות מט"ח. ניפגש בפרק הבא.